

Martin Fafejta. *Sexualita a sexuální identita. Sociální povaha přirozenosti.*

Praha: Portál, 2016. 240 s.

Mgr. Martin Fafejta, Ph.D., je sociolog, působí v současné době jako odborný asistent na Katedře sociologie a andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zabývá se ideologiemi genderových hnutí, sociální konstrukcí reality, problematikou přirozenosti a dalšími sociologickými tématy.

V této knize se autor čtivým a zároveň erudovaným způsobem zabývá tématem sexuality z pohledu jejího sociálně-kulturního utváření a podmínění. Ať již samotný sexuální pud, či variabilitu sexuálního chování, pohlavní a genderovou identitu, nebo sexuální orientaci vnímá jako důsledek kulturního vyzrávání a očekávání společnosti. V knize jsou zmíněna fakta z odborných sociologických výzkumů a publikací, která dokládají, že primárně přirozená, evolučně podmíněná biologická funkce sexuality je pouze v pozadí utváření celkového sexuálního chování jedince. Poukazuje na proměnlivost sexuality v úrovni sociálně-kulturní, ale i v úrovni interpersonálních vztahů, na nejasnost hranic mezi tím, co za sexuální jednání považujeme a co už sexuálním jednáním není.

Na příkladu homosexuálního chování podtrhuje autor jeho významovou odlišnost jak pro zúčastněné jedince, tak pro společnost. Jako příklad uvádí výchovný aspekt eroticko-emocionálního kontaktu mezi učitelem a jeho žákem v antickém Řecku. Vzájemná láska mezi erastem (učitelem) a jeho eromenem (žákem) spojená s erotikou vedla u mladých mužů k dosažení dokonalosti. Stejně tak u některých přírodních národů procházejí chlapi na cestě iniciace k dospělosti homosexuálním stykem se staršími mládenci. Přestože v těchto případech prožívají mladí muži orgasmus, šlo spíše o výchovné, než o sexuální jednání. Ve svém pozdějším životě pak tito muži žijí v heterosexuálních vztazích. Na příkladu homosexuálního jednání v mužských věznicích dokládá autor mocenskou roli sexu, kdy sexuální styk potvrzuje sociální roli nadřazenosti a podřízenosti v hierarchii vězňů.

Další oblastí autorovy pozornosti je deviantní sexuální jednání, kdy deviantní není to, jak lidé sex provozují, ale jak takové chování vnímá společnost. Zabývá se historicky proměnlivým, společenským i odborným pohledem na různé formy sexuálního života, jako je onanie, prostituce, homosexualita, pedofilie a další formy sexuálního chování a jednání, které byly a stále ještě mnohdy jsou v některých společnostech jako úchylinky a psychiatrické diagnózy léčeny. Zmiňuje morální aspekt práva jedince na jeho vlastní sexuální orientaci a identitu (právo na uspokojení svých sexuálních potřeb), ale zároveň i práva na ochranu před sexualitou (právo na sexuální autonomii, včetně práva na sexuální abstinenci, či asexualitu). Do této oblasti zahrnuje autor i právo na rozvolnění sexuálních identit, jako je bisexualita, transgender, intersexualita a jejich různé přesahy bez ohledu na sociální očekávání dané společenskými zvyklostmi a normami.

Autor se věnuje sociálněvědnímu zkoumání sexuologicko-medicínského přístupu k sexualitě. Na jedné straně zmiňuje tvrzení, která sexualitu omezují na reprodukci, na druhé straně sexuálně revoluční přístup, zaměřený na dosažení sexuální slasti bez ohledu na věk, pohlaví a úroveň vztahu. Nahlíží témata spojená s prostředky na posílení erekce, pornografií, užívání hormonální antikoncepce, ale zmiňuje i tantrickou sexualitu, nebo stále přetrvávající ostych o sexu hovořit.

V samostatné kapitole o sexuálních scénářích se autor věnuje výsledkům výzkumů J. H. Gagnona a W. Simona z oblasti utváření kulturních scénářů, které vymezují sexuální aktivitu utvářením interpersonálních a intrapsychických scénářů. Sexualitu vymezuje jako proces, který vychází z interakce aktérů a reaguje na sociální změny ve společnosti.

V euroamerické společnosti, která se, dle výše uvedených autorů, nyní vyznačuje přechodem od „paradigmatické“ společnosti, v níž platí pevně dané kulturní sexuální scénáře, ke společnosti „komplexní“, ve které se tyto scénáře rozvolňují, převládá tradiční dominantní heterosexuální „predátorský“ a „respektující“ scénář. V těchto scénářích jde primárně o sexuální vyvrcholení muže prostřednictvím koitu, bez ohledu na to, zda žena vyvrcholení dosáhne. V predátorském scénáři, často se týkajícím nezávazného sexu, muž ženu dobývá, má tedy aktivní a pudy se řídící roli, žena pak roli pasivní, řídící se city. V trvalém partnerském vztahu se tento scénář přeladuje na scénář respektující, v němž je hodnotou úcta a zodpovědnost vůči partnerce, která může milování s mužem odmítnout. Žena má být v obou těchto tradičních scénářích uspokojena jen v rámci sexuální praktik, které umožňují muži vyvrcholení, tedy koitálně, a její sexuální pud je omezen na otěhotnění, resp. udržení si partnera. Protože k oplodnění je potřeba, aby se vzrušil muž, u ženy nebylo vzrušení nutnou podmínkou. Za plnohodnotný sex je v těchto scénářích považována pouze penetrace vagíny penisem. Nebylo výjimkou, že ženy, které vaginálního orgasmu nedosáhly a o klitorálním nevěděly, nebo jej pokládaly za nezralou sexualitu, se cítily méněcenné a orgasmus předstíraly, aby posílily mužovo ego, nebo sex urychlily. V komplexní, postparadigmatické společnosti, je cílem sexuálního života rozkoš, nikoli jen početí. Díky akceptaci ve společnosti se scénáře rozšiřují např. o autoerotiku, BDSM aktivity, skupinový sex, homosexualitu, anální sex apod. Díky ženskému emancipačnímu hnutí v 19. století, jehož cílem bylo ukázat, že i žena má právo cítit rozkoš a kontrolovat své početí hormonální antikoncepcí, která byla legalizována v Československu v roce 1965, se začaly posilovat tendence respektovat ženu v jejím právu zažívat sexuální slast. V nezávazném, rekreačním sexu se uplatňují tzv. „liberální“ scénáře, při kterém jsou oba zúčastnění sexuálně uspokojeni. Ve stabilním partnerském vztahu se rozvíjí tzv. „intimní scénář“, který neklade na první místo výkon a vyvrcholení, ale vzájemné sexuální uspokojování, intimitu a lásku obou partnerů formou doteků, mazlení, polibků apod. Sexualita se stává nástrojem komunikace a emocionálního uvolnění. V těchto nových scénářích pak vedle sexuální emancipace žen dochází i k emancipaci mužů, kdy se zmírňuje společenský tlak na jejich maskulinitu, která vyžaduje tvrdost, individualismus a potlačení emocí a v důsledku toho může vést k alkoholismu, nebo adrenalinovému životnímu stylu. Muž i žena si tak mohou v komplexní společnosti vyměnit role nejen při sexuálním aktu, ale i v životě, v posílení otcovské role v péči o děti, i v práci. Základem je srozumitelnost sexuálních aktivit pro zúčastněné strany. Pro mnohé muže i ženy mohou být, díky tradičním kulturním scénářům, tyto nové interpersonální a z nich vznikající intrapsychické scénáře mnohdy obtížně realizovatelné. Z tohoto rozličného společenského utváření se autor vyjadřuje i k náhledu na AIDS, odlišnosti pohledů na homosexualitu mužů a homosexualitu žen, nebo sexualitu v rámci životních cyklů.

V kapitole o sexuálních právech autor podrobněji pojednává o právu účastnit se sexuální aktivity, právu na rozkoš a uspokojení a právu na sexuální a reprodukční sebeurčení, včetně práva reprodukční sexualitu odmítnout. Zmiňuje ožehavé otázky sexuality handicapovaných lidí, dětí, sexuálních menšin a akceptovatelnost jejich erotických projevů na veřejnosti. Zabývá se odborným a sociálním ukotvením práva na sebeurčení a sebevyjádření pedofilů. Dále problematikou stejnopohlavních svazků a jejich zájmem o založení rodiny.

V závěru své publikace se autor vyjadřuje k otázce normality, tedy standardů pro deviaci a jejich společenské sankcionalizace ze sociologického pohledu. Zmiňuje mýty o pedofilii a promiskuitě gayů. Nahlíží traumatizující realitu každodenního života intersexuálních jedinců. Zvláštní kapitola je věnována asexuálům, tedy lidem, kteří sex odmítají, polyamorikům, kteří uskutečňují emocionálně-erotické vztahy s více partnery zároveň a emoci lásky v tradičních vztazích vnímají pouze jak nástroj vlastnění a z toho

plynoucí žárlivost jako naučený mechanismus sociální kontroly. Zvláštní pozornost je věnována queer identitě, tedy lidem, kteří ke své sexuální a pohlavní identitě přistupují jako k něčemu proměnlivému, co je nezávazné, není vymezené sexuální, pohlavní a genderovou identitou.

Ve své knize autor svými náhledy široce poukazuje na fakt, že lidská sexualita je velmi proměnlivá, podléhá kulturnímu vývoji a nelze ji tedy redukovat na biologický pud. Takto pojatá sexualita je důležitou součástí komplexního sociálního utváření jedince a jeho jednání, které podléhá normativním a hodnotovým vzorcům chování a očekávání společnosti. Současně podléhá i paradoxům v oblasti normality.

Diana Valečková
Soukromá psychologická praxe, Plzeň
diana.valeckova@seznam.cz

Valečková, D. (2019). Sexualita a sexuální identita. Sociální povaha přirozenosti [recenze]. *E-psychologie*, 13(3), 77-79. <https://doi.org/10.29364/epsy.353>